

Inhoud

Voorwoord bij de Nederlandse editie	7
Voorwoord: Honderd dagen	17
1. De opkomst van IS	27
2. De slag om Mosul	35
3. Staat van ontkenning	45
4. Opmars van de jihadisten	61
5. De soennitische wederopstanding in Irak	77
6. De jihadisten nemen de opstand in Syrië over	91
7. Saoedi-Arabië probeert zich terug te trekken	105
8. De nieuwsaarde van geweld	117
9. Revolutie en contrarevolutie	137
Nawoord	151
Dankwoord	161
Index	163

Voorwoord bij de Nederlandse editie

Even leek het jihadisme in de Arabisch-islamitische wereld op zijn retour. Dat was een beetje de blijmoedige teneur in veel media na de dood van Al-Qaida leider Osama Bin Laden en de aanvankelijk democratische belofte van de Arabische Lente. Het opgejaagde en gedecimeerde Al-Qaida leek een aflopende zaak – wie zou nog voor die macabere doodscultus kiezen als hij de straten en pleinen kan opgaan om democratie te eisen? In Syrië – waar de burgeropstand in 2011 van start ging – leefde die hoop op een overgang naar een democratie ook, zij het kortstondig, want de ondermijnende krachten binnen en buiten Syrië bleken uiteindelijk sterker. De roep om meer vrijheid ontspoorde al gauw in een bloedige stammenstrijd tussen de soennitische meerderheid en de machtige alevitische minderheid, een tragedie die uitgebuit werd door landen – Iran, Saoedi-Arabië – die in Syrië hun sektarische *proxy war* wilden uitvechten. In deze context vond het jihadisme – met zijn militant appèl op soennitische weerbaarheid – weer een mogelijkheid op te leven. Vooral één jihadistengroepering wist dankzij het Syrische burgerconflict uit de as te herrijzen: Islamitische Staat.

Wie had voor de zomer van 2014 van Islamitische Staat gehoord? De ontwrichting van Syrië leek steeds verder weg te zakken in de dagelijkse nieuwscyclus. Zo ook de berichten dat de wegwijnende tak van Al Qaida in Irak onder de naam ISIS (Islamitische Staat in Irak en Syrië) een doorstart had gemaakt in Syrië en aan een ongekende opmars was begonnen. Daar wist het snel andere jihadistengroeperingen

te overvleugelen. Ze hadden de ervaring – opgedaan in het verzet tegen de Amerikaanse militaire aanwezigheid in Irak – ze hadden de puristisch jihadistische aantrekkingskracht, en ze hadden de ambitie verder te kijken dan alleen Syrië en het kalifaat in zijn oude luister te herstellen. Deze ontwikkeling kreeg pas de onverdeelde aandacht van de wereld toen begin juni 2014 de tweede grote stad van Irak – Mosul – in handen viel van ongeveer dertienhonderd leden van ISIS. Sneller dan de media konden reflecteren en context konden aanbieden, riep ISIS na dit succes een kalifaat uit in een gebied dat zich over Irak en Syrië uitstrekt en veranderden ze hun naam in het bijpassende Islamitische Staat. ‘Een jihadistengroepering die zelfs door Al-Qaida als te extremistisch beschouwd wordt’ klonk het overal in de berichtgeving. En aan die karakterisering kwam Islamitische Staat graag tegemoet met gelikte mediaproducties van haar ongekende barbarij. Angst en verbijstering overheersten de berichtgeving in die eerste ogenblikken. Maar wie was deze jihadistengroepering met de ambitieuze naam Islamitische Staat precies, waar kwamen ze vandaan, wat dreef hen?

Wie zeker toen, en ook nu, analyses over Islamitische Staat wilde lezen die voorbij de griezelverhalen komen, kon zich geen betere gids wensen dan de Britse journalist Patrick Cockburn. Hij is een onuitputtelijke bron van kennis over de recente geschiedenis van het gebied, zo bewijst ook zijn CV die begint met een correspondentenschap in het Midden-Oosten (sinds 1979) en die verder gevuld is met boeken over Irak, waaronder een veelgeprezen werk over de desastreuze nasleep van de Amerikaanse inval in Irak. Uiteraard is er geen gebrek aan uitstekende Midden-Oosten correspondenten, maar wat Cockburn zo’n waardevolle auteur maakte om te volgen in die zomermaanden van 2014 was zijn vermogen om Islamitische Staat uit het frame van

overijverige religieuze zeloten te tillen en de geopolitieke en ideologische context te beschrijven waarin de jihadistengroepering is ontstaan.

Al in de eerste hoofdstukken van dit boek, dat een uitbreiding is van zijn journalistiek werk dat eerder verscheen in de *Londen Review of Books* en *The Independent*, voert hij de lezer soepel langs de achtergronden van het recente jihadistische geweld. Hij brengt het allereerst terug op een falend buitenlands beleid van Amerika dat in 2003 Irak binnenviel zonder een duidelijk begrip van het land en zijn fragiele binnenlandse verhoudingen. De Amerikanen slagen er vooral in het land de vernieling in te helpen en de tegenstelling tussen Irakese soennieten en sjiieten te verdiepen. Met name het ressentiment onder soennieten vlamt hoog op en wordt herhaaldelijk uitgebuit door het jihadisme. Cockburn weet deze geschiedenis te vatten in doorleefde analyses die duidelijk maken dat Islamitische Staat geen plotselinge aberratie is maar het logisch gevolg van ontwikkelingen die jaren teruggaan. Ook de militaire kennis en het succes van Islamitische Staat wordt na lezing van Cockburns artikelen goed verklaard. Cockburn stond er met zijn neus bovenop toen Amerika in 2003 het grotendeels soennitische leger van Irak ontmantelde, met als gevolg dat duizenden mannen werkeloos op straat kwamen te staan. De frustratie hierover dreef talloze militair geschoolde mannen in de armen van jihadistische groeperingen, waaronder de voorloper van Islamitische Staat: Al-Qaida in Irak.

Wat Cockburn ook goed inzichtelijk weet te maken is hoe Islamitische Staat in zijn onverzoenlijk sektarisme het product is van de Saoedi-Arabische islamitische stroming: het wahabisme. Deze stroming is in de afgelopen decennia aan de rest van de moslims opgedrongen in een poging de invloedssfeer van het sjiitische Iran in de islamitische

wereld beperkt te houden. Kosten noch moeite zijn daarbij gespaard. Gevolg is dat miljoenen moslims bekend zijn gemaakt met een islamitische stroming die een afgesproken afkeer propageert van islamitische sektes als het sjiisme.

‘The wahhabisation of mainstream Sunni-Islam is one of the most dangerous developments of our era’ schrijft Cockburn. Hij was er vroeg bij om de relatie te leggen tussen de Saoedische verspreiding van het wahabisme en de onverzoenlijkheid van Islamitische Staat. Cockburn geeft daar tal van aanwijzingen voor zoals de wahabistische predikers uit Saoedi-Arabië die al vroeg aan het begin van de burgeropstand in Syrië het sektarisme aanwakkerden door ophitsende preken te verspreiden. Ook wijst Cockburn op de tv-zenders en sociale media-kanalen met een wahabistisch karakter die openlijk tot wraak op sjiïeten en alevieten oproepen. De relatie tussen het Saoedisch wahabisme en jihadisme is oud en welbekend – het merendeel van de kapers die in 2001 de vliegtuigen in het World Trade Center boorden hadden de Saoedische nationaliteit. Nog in 2009 onthulde WikiLeaks een ambtelijk bericht van de toenmalig minister van Buitenlandse Zaken Hillary Clinton waarin ze klaagde dat de belangrijkste geldschieters van jihadistische groeperingen uit Saoedi-Arabië komen. Probleem alleen is dat Saoedi-Arabië een machtig olieland is en haar rol in het jihadisme liever niet aangekaart wordt. Maar zoals Cockburn overtuigend aantoont in dit boek is het een illusie te denken dat jihadistengroeperingen als Islamitische Staat te bestrijden zijn zonder daarbij naar de voornaamste verspreider van wahabitische propaganda te kijken.

Een andere kwaliteit van Cockburns werk is dat het in de beschouwing van het jihadisme niet alleen kijkt naar de politieke of theologische aspecten. Het neemt ook de rol van journalistiek kritisch onder de loep. Daarvoor gaat

Cockburn eerst terug naar de berichtgeving over eerdere, ver weg gelegen conflicten. De Amerikaanse inval in Afghanistan en Irak, de gewapende opstand tegen het regime van de Libische leider Moeammar Khaddafi – telkens begingen aanzienlijke delen van de media de fout om bij deze conflicten het simplistisch zwart-wit denken te volgen dat overeenkwam met de misleidende propaganda van westerse regeringen en onduidelijke ‘rebellengroeperingen’. Tegenover de nobele westerse interventiemachten en de democratisch gezinde ‘rebellens’ stonden de overduidelijke bad guys: de Taliban, Saddam, al-Qadhafi. Een gehaaste, oppervlakkige media die niet verder komt dan zo’n vereenvoudiging van conflicten, ziet over het hoofd dat de werkelijkheid weerbarstiger is.

In Syrië vielen veel media ook in die valkuil, laat Cockburn zien. Oppositiegroepen en gewapende rebellen lieten weten dat Syrië een prima functionerende democratische staat kan zijn, als Assad maar van het politieke podium verdwijnt. Deze narratief ontmoette volgens Cockburn opvallend weinig kritiek, zeker als het gecommuniceerd werd door jonge, hoogopgeleide mensen die prima overweg kunnen met sociale media. Over het hoofd gezien werd dat deze voorhoede maar een deel van het Syrisch spectrum uitmaakt. Ook onderschat werden de fragiele verhoudingen tussen de verschillende islamitische sektes en etnische groeperingen. Oppositie en media hadden een iets te naïef geloof in ‘revolutie’ als een omwenteling die ook oude etnische en religieuze spanningen achter zich zou kunnen laten. Het verklaart voor een deel waarom velen werden overvallen door de opkomst van Islamitische Staat. Met die mogelijkheid werd namelijk weinig rekening gehouden omdat er iets te lang werd vastgehouden aan het eenduidige good versus bad guys.

Het doet tevens afvragen in welke valkuilen de berichtgeving over Islamitische Staat valt nu de jihadistengroepering dagelijks vanuit de lucht en op de grond wordt aangevallen. Ook hier overheerst het simplistisch schema van goed versus bad guys. Vergeten wordt dat een deel van die zogenaamde good guys (Amerika, het door sjiieten gedomineerd Irakees leger) in belangrijke mate verantwoordelijk zijn voor de marginalisering van Irakese soennieten. Het is die marginalisering – en de frustraties die daar uit voortkomen – die Islamitische Staat zo goed wist uit te buiten.

De context die Cockburn in deze pagina's schetst voor de 'verrassende' opkomst van Islamitische Staat stemt somber. Ook de conclusies die Cockburn trekt geven weinig reden tot hoop. Hij gelooft nauwelijks in een vredige uitkomst voor de ontwikkelingen in Syrië en Irak. Zeker niet als de religieuze intolerantie en het sektarisme blijven overheersen en Syrië en Irak het speelveld blijven voor *proxy wars* uitvechtende grootmachten. In een van zijn meest schokkende observaties stelt Cockburn dat er voor Irak en Syrië waarschijnlijk geen andere oplossing op zit dan een opdeling zoals India die in 1947 meemaakte, met miljoenen vluchtelingen en doden als gevolg. Onvermijdelijk bij zo'n omwenteling is een groter wordende voedingsbodem voor het jihadisme.

Of Cockburn het bij het juiste of bij het verkeerde eind heeft moet de toekomst uitwijzen. De overrompelende opkomst van Islamitische Staat is slechts een van de onverwachte ontwikkelingen in het jihadisme. De situatie is vloeibaar en kan nog allerlei kanten uitschieten. Eén ding staat in ieder geval wel vast: het jihadisme is voor nu weer terug, groter en sterker dan ooit en haar aantrekkingskracht kent geen precedent. Het is al lang en breed de jihadistische hoogtijdagen uit de jaren tachtig gepasseerd toen jongemannen over de hele wereld naar Afghanistan trokken om de

jihad tegen de communistische Russen te vechten. Nu gaat het om duizenden die naar Syrië en Irak afreizen om trouw te zweren aan de leider van Islamitische Staat, kalief Abu Bakr al-Baghdadi. Dat is niet zonder gevolg gebleven voor ons in het westen. De aanslag op Charlie Hebdo in Parijs, en de eerdere aanslag op het joods museum in Brussel zijn daar de meest afschrikwekkende voorbeelden van.

Wie wil weten waar dit jihadisme vandaan komt, wat het behelst en wat het nastreeft, doet er goed aan dit boek van Patrick Cockburn aandachtig te lezen. De kans om voor verrassingen te komen staan is daarmee niet verdwenen, maar het begrip van dit recente jihadisme is dan in ieder geval wel verdiept.

Hassan Bahara

Redacteur bij het weekblad *De Groene Amsterdammer*

